

دلفین در تاریخ و ادبیات

پستانداران دریایی شامل دلفین‌ها، نهنگ‌ها و … هستند. نهنگ یا

وال، پستاندار آبی و از رده آب بازان است و در متون قدیمی به معنای تمساح به کار رفته است (دهخدا، ۱۳۳۴) و در مواردی برای اشاره به

این پستاندار آبی تومند از واژه ماهی استفاده شده است، مانند "ماهی عنبر" در داستان یونس پیامبر.

دلفین در آیین‌ها و باورها

در آیین مهر (میترائیسم) ایرانیان، دلفین‌ها رابطه‌ای نزدیک با آناهیتا

(مادر آب‌های پاک و روان) و مهر دارند، به طوری که در نقش‌های بجا مانده، تصویر مهر (میترا) را در کودکی به تنهایی و یا به همراه آناهیتا سوار بر دلفین تصویر کرده‌اند.

در یونان نیز سکه‌های کهنی پیدا شده است که نقش فردی، سوار بر دلفین بر روی آن ضرب شده است که متأثر از افسانه‌های یونان باستان است. همچنین در این کشور خانه‌های وقف شده‌ای وجود دارد که به "خانه دلفین" معروفند.

در یونان بعضی افراد با این موجودات دریایی تله پاتی دارند و معتقدند آنها حامل پیام‌های گوناگونی در مورد مسائل زیست محیطی و تغییرات فراگیر آن برای بشریت هستند.

در قبیله‌ای در آفریقا نقشه جالی از موقعیت‌های ستاره‌ها وجود دارد که بدون استفاده از ابزار رصد تهیه شده است. افراد این قبیله در

همبستگی مهر و دلفین در مجسمه مهر دلفین سوار، بازمانده از آیین مهر

پاسخ به این پرسش که چگونه چنین چیزی ممکن است می‌گویند که طبق افسانه‌های قبیله، این دانسته‌ها توسط دلفین‌ها در ذهن اجدادشان تداعی شده است.

دلفین در اساطیر ایران:

در کتاب بندهش از ماهیان بزرگ جثه‌ای به نام‌های "واسی" و "کَر" نام برده شده که با توجه به ویژگی‌ها ظاهریشان می‌توان حدس زد که این ماهیان دلفین یا نهنگ باشند.

***** ماهی واسی در دریای فراخ کرد نگهدار جانوران مزدا آفریده است.
***** ماهی کَر نگهدار درخت "کاو کَرنه" است.

دلفین در هنر ایرانی:

نقش "هراتی" یا "ماهی درهم" یکی از نقش‌های معروف در هنر تزئینی به ویژه فرش است که از دو ماهی و تصویر مهر (میترا) تشکیل شده و به مرور زمان، به ویژه در دوره اسلامی، به دو برگ ماهی مانند و گلی گرد (به جای چهره انسان) تبدیل شده است. لازم به ذکر است ماهی یادآور دلفینی است که مهر بر آن سوار است. در چند فرش بازمانده از دوره صفوی هنوز چهره مهر را به صورت انسانی در میان دو ماهی دیده می‌شود. در مینیاتوری از آن دوره نیز این نقش را می‌توان یافت. رواج این طرح از قفقاز و آذربایجان تا فارس و حاشیه خلیج فارس و از هرات تا کردستان نشانه دل‌بستگی مردم ایران به این نقش است.

این نقوش را در فرش‌های باقی‌مانده از سده‌های پانزدهم و شانزدهم در مصر نیز مشاهده می‌شود، با این تفاوت که در آنجا پیکر مهر در میان دو ماهی قرار دارد.

نمونه‌هایی از این نقش در موزه چهلستون اصفهان باقی است.

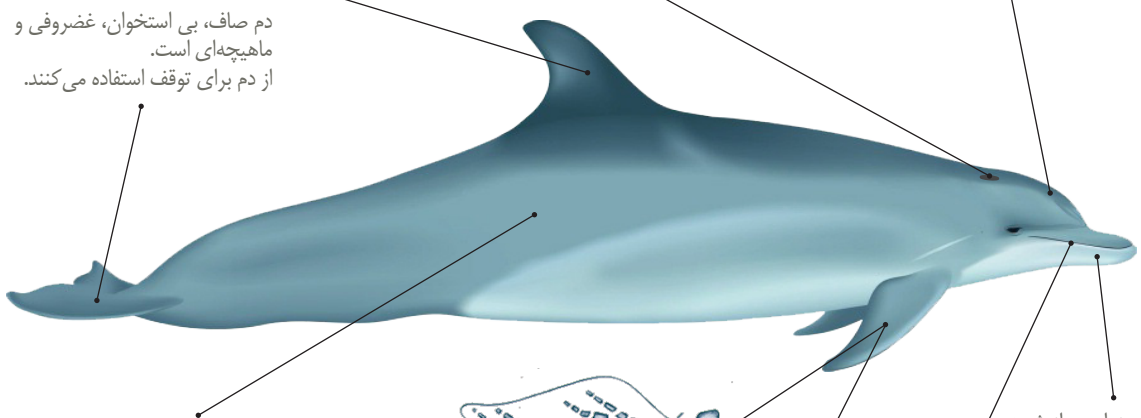
حیات‌وحش ایران، دلفین بینی‌بطری صفحه یک

ویژگی‌های ظاهری

به قسمت گرد پیشانی دلفین "ملون" melon می‌گویند. ملون حاوی چربی بوده و نقش مهمی در جهت‌یابی دلفین دارد.

از طریق یک سوراخ در بالای سر تنفس می‌کند. سوراخ بینی با ماهیچه‌ای پوشیده شده است که می‌تواند جلوی ورود آب را بگیرد.

دلفین‌ها یک سوراخ بینی و نهنگ‌ها دو سوراخ بینی دارد.

رنگ بدن دلفین بینی بطری در پشت خاکستری تا خاکستری تیره و در پوزه پایینی و شکم سفید است. خارجی‌ترین لایه پوست دلفین بینی بطری ۹ برابر سریع‌تر از پوست انسان جایگزین می‌شود و این امر هر دو ساعت یک‌بار اتفاق می‌افتد.

این سرعت در تغییر لایه پوستی، بدنی نرم و مقاومت کم در برابر حرکت ایجاد می‌کند.

باله سینه‌ای کمی به سمت عقب خم شده و در انتها نوک دار شده است. از باله سینه‌ای عمدتاً برای چرخیدن استفاده می‌کنند. در باله سینه‌ای ۵ انگشت مانند دست انسان وجود دارد.

دندان‌ها مخروطی و به هم پیوسته‌اند و تنها برای گرفتن غذا و نه جویدن آن به کار می‌روند و جایگزین نمی‌شوند.

حس‌ها

مغز: اندازه مغز پستانداران با مقایسه درصد اندازه مغز به اندازه

بدن سنجیده می‌شود. اندازه مغز دلفین بینی بطری از بسیاری از پستانداران هم اندازه‌اش بزرگ‌تر است.

شنوایی: دلفین از حس شنوایی قوی برخوردار است. در دلفین‌ها گوش به کاسه سر چسبیده نیست. جدا بودن گوش به دلفین امکان متمرکز نمودن صداهایی را می‌دهد که در جهت‌یابی اهمیت دارند. انسان‌ها و اغلب پستانداران خشکی نمی‌توانند به خوبی صداها را در زیر آب بشنوند.

بینایی: دلفین‌ها دید خوبی در آب و خارج از آب دارند. چشم دلفین‌ها به دیدن در زیر آب به خوبی سازگار شده است. در هوا ساختارهای

دلفین‌های بینی بطری، زمانی که از فاصله دور مشاهده می‌شوند ممکن است با انواع دیگر دلفین‌ها از جمله **دلفین ریسو** و **دلفین دندان ناصاف** اشتباه گرفته شوند.

ویژگی‌های زیستی

شکل و اندازه باله پشتی در دلفین‌ها متفاوت است به همین دلیل از جمله کلیدهای شناسایی آن‌ها است. باله پشتی به تعادل آنها هنگام شنا کمک می‌کند.

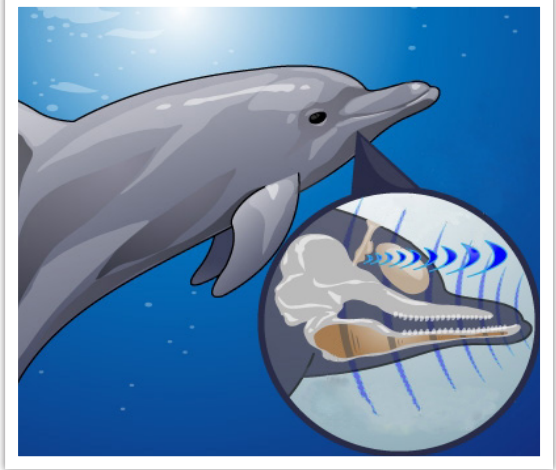
● دلفین‌ها در راس زنجیره غذایی قرار دارند و حضور آن‌ها در آب نشان‌دهنده سلامت موجودات پایین زنجیره غذایی و دریاست.
● دلفین‌های بینی بطری به صورت اجتماعی در گروه‌های ۲–۱۵ نفره و در برخی موارد چند صدتایی زندگی می‌کنند.
● نرها یا بالغ معمولاً از گروه در برابر شکارچیان حفاظت می‌کنند.
● نرها همچنین به افراد مریض و آسیب دیده کمک می‌کنند. گروهی تشکیل می‌دهند، آن را در سطح نگه می‌دارند تا بتواند نفس بکشد.
● آن‌ها برای جهت‌یابی، برقراری ارتباط، شکار و فرار از شکارچی وابسته به تولید و دریافت صدا هستند.
● آن‌ها شکارچیان فعالی‌اند و از انواع ماهی، میگو و هشت‌پایا (اسکوئید) تغذیه می‌کنند.

● اغلب در زمان شکار و صید ماهی با همدیگر همکاری می‌کنند.
● آن‌ها گله ماهی‌ها را محاصره می‌کنند و به سمت سواحل یا آب‌های کم عمق، جایی که ماهی‌ها به راحتی شکار می‌شوند، می‌فرستند و با این کار آن‌ها را به تله می‌اندازند.
● مدت زمان شناکردن آنها به سرعتشان بستگی دارد. شنا با سرعت زیاد معمولاً در حد چند ثانیه و با سرعت کم برای مدت طولانی ادامه خواهد یافت.

● درجه حرارت بدن همانند سایر پستانداران ثابت و در حدود ۳۷–۳۶ است.
● در تمام طول سال جفت گیری می‌کند.
● طول مدت بارداری حدود ۱۲ ماه است.
● یک دلفین ماده می‌تواند هر دو سال یک‌بار زایمان کند ولی معمولاً فاصله زمانی هر سه سال یک‌بار می‌باشد.

بچه دلفین در آب به دنیا می‌آید. در بیشتر موارد ابتدا دم خارج می‌شود ولی بیرون آمدن با سر هم دیده شده است.

جهت یابی Echolocation به توانایی دلفین‌ها در تشخیص مکان و اشیاء از طریق ایجاد امواج صوتی با فرکانس بالا و گوش دادن به انعکاس امواج صوتی برگشتی از اجسام گفته می‌شود.

● بچه دلفین در آب به دنیا می‌آید. در بیشتر موارد ابتدا دم خارج می‌شود ولی بیرون آمدن با سر هم دیده شده است.
● مغز دلفین از دو بخش تشکیل شده است. آن‌ها هیچ‌گاه هم‌زمان یا دو نیم‌کره مغز نمی‌خوابد. یک بخش مغز همیشه هوشیار می‌ماند و واکنش‌های بدن مانند تنفس را تنظیم می‌کند.

● هر چشم به یک قسمت مغز مرتبط است و مستقل از دیگری حرکت می‌کند.
● چربی را به صورت لایه ضخیمی ذخیره می‌کند و این لایه چربی (بالابر) مانند عایقی به حفظ گرمای بدن کمک می‌کند. علاوه بر این به شناوری و ذخیره اصلی انرژی نیز کمک می‌کند.
● سن آن‌ها را می‌توان از طریق شمارش لایه‌های برش یافته دندان مانند آنچه برای تشخیص سن درخت انجام می‌دهیم تشخیص داد.
● برخی از آن‌ها مهاجرتند و جابجایی‌شان به دما، پراکنش غذا، زادآوری و فرار از شکارچیان بستگی دارد.
● برای تشخیص بین دلفین و نهنگ با کوسه کافیتس به شکل و حرکات باله دمی آنها توجه کرد. دم کوسه ماهیان به شکل عمودی و حرکت آن مثل ماهی با حرکات جانبی باله دمی صورت می‌گیرد در حالی که دم دلفین و نهنگ مسطح بوده و حرکت آن‌ها با بالا و پایین رفتن باله دمی انجام می‌شود.

حیات‌وحش ایران، دلفین بینی‌بطری صفحه سه

زیستگاه دلفین بینی‌بطری

سال‌ها دانشمندان تصور می‌کردند که دلفین بینی بطری تنها یک گونه دارد و آن هم *Tursiops truncatus* است اما آن‌ها به این نتیجه رسیدند که جمعیت دلفین‌های بینی بطری تنوع زیادی داشته و احتمال وجود ۲–۳ حتی ۲۰ گونه مختلف دلفین بینی بطری وجود دارد. در حال حاضر دانشمندان گونه‌ای جدید از دلفین بینی بطری با نام دلفین بینی بطری اقیانوس هند – آرام (*Tursiops aduncus*) Indo-pacific bottlenose dolphin را معرفی کردند.

می‌توان گفت که دلفین‌های موجود در خلیج فارس نیز متعلق به همین گونه‌اند.

● **پراکنش دلفین بینی بطری در ایران**

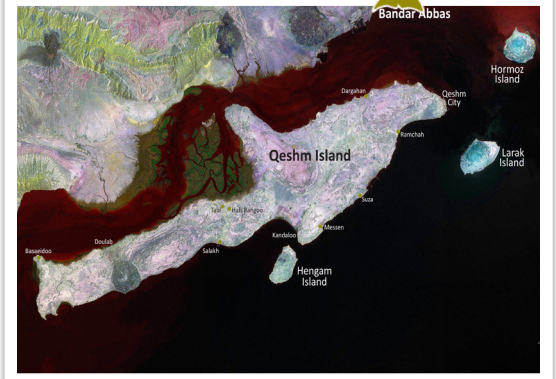
چنانچه بیان شد مطالعات ظاهری اسکلت جمجمه و استخوان‌ها بیانگر این است که گونه موجود در خلیج فارس *Tursiops aduncus* دلفین بینی بطری اقیانوس هند – آرام است. این گونه پراکنش مناسبی در تمامی آب‌های خلیج فارس دارد.

این گونه بیشتر در حوالی جزیره قشم، حد فاصل هنگام و قشم در جنوب جزیره لارک مشاهده شده است.

● **زیستگاه دلفین بینی بطری**

دلفین بینی بطری در آب‌های شیب قاره (عمق کم‌تر از ۲۰۰ متر) نزدیک ساحل و در مناطق سنگی یا تپه‌های مرجانی، شنی یا بسترهای سخت یا بسترهایی با علف دریایی زندگی می‌کند. اگرچه ممکن است نزدیک مصب هم دیده شود، اما به نظر نمی‌آید که در آب‌های گلی و کدر مصبی زیاد پیش روی کنند.

جمعیت‌های کوچکی از آنها در آب‌های ساحلی برخی جزایر کوچک

قشم نام امروزی جزیره و نام شهر بندری است در آب‌های خلیج فارس. این جزیره به نام‌های دیگری مانند **کاوان** یا **بنی کاوان** و **لافت شهرت** داشته است. اطراف این جزیره یکی از زیستگاه‌های اصلی دلفین بینی بطری در خلیج فارس است.

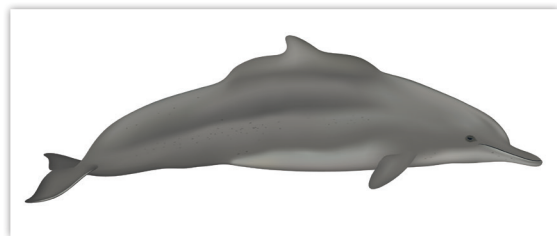
نیز دیده می‌شوند. دلفین بینی بطری را در عمق‌های کم‌تر از ۳۰ متر هم مشاهده کرده‌اند. این گونه بیشتر در آب‌های گرم هند و غرب اقیانوس آرام دیده شده است، اما در آب‌های سرد ژاپن و شمال چین، جنوب استرالیا و جنوب آفریقا هم زندگی می‌کنند. دلفین بینی بطری در آب‌هایی با دمای بین ۱۲ تا ۳۰ درجه سانتی‌گراد زندگی می‌کنند اما اغلب در آب‌های بین ۲۰ تا ۳۰ درجه سانتی‌گراد مشاهده شده‌اند.

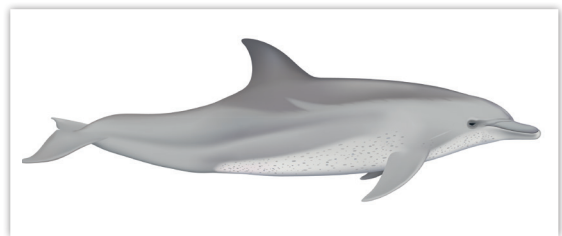
پراکنش دلفین بینی بطری اقیانوس هند–آرام در جهان

در آب‌های گرم مناطق استوایی اقیانوس آرام، غرب آفریقای جنوبی تا اقیانوس هند (شامل دریای سرخ، خلیج فارس و جزایر جنوب غربی مالزی)، نیمه جنوبی ژاپن، جنوب شرقی استرالیا پراکنش دارد.

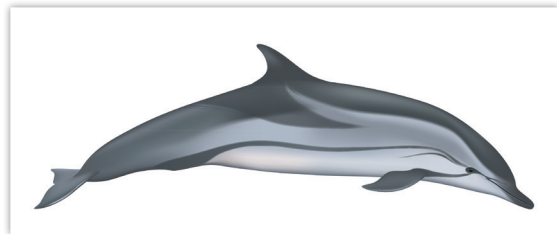
حیات‌وحش ایران، دلفین بینی‌بطری صفحه چهار

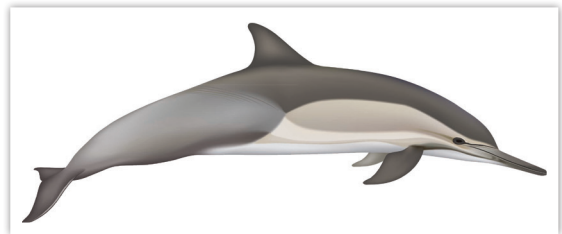
Indian Ocean Humpback Dolphin
Sousa plumbea
دلفین گوزپشت اقیانوس هند

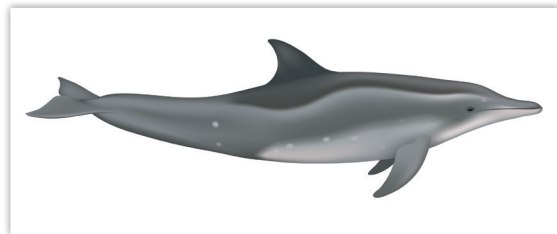
Indo-Pacific Bottlenose Dolphin
Tursiops aduncus
دلفین بینی‌بطری اقیانوس هند-آرام

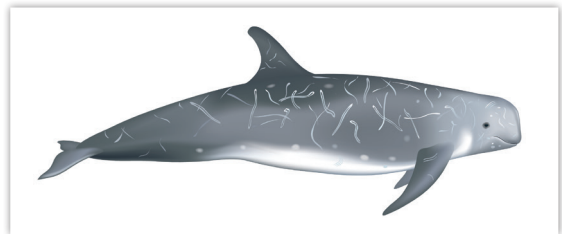
Striped Dolphin
Stenella coeruleoalba
دلفین نواری

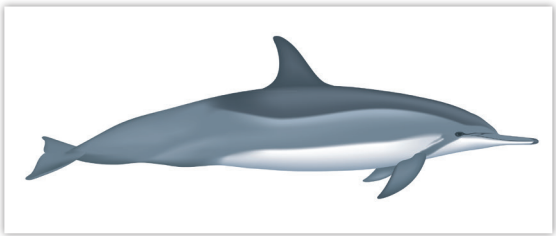
Long-beaked Common dolphin
Delphinus capensis tropicalis
دلفین معمولی پوزه‌بلند

Rough-Tooth Dolphin
Steno bredanensis
دلفین دندان ناصاف

Risso's Dolphin
Grampus griseus
دلفین ریسو

Spinner Dolphin
Stenella longirostris
دلفین چرخنده

بیماری‌ها

- همانند سایر حیوانات بیماری‌ها و انگل‌های مختلفی می‌توانند علت مرگ دلفین‌ها باشند.
- دلفین‌ها ممکن است مبتلا به عفونت ویروسی، باکتریایی و قارچی و یا حتی زخم معده، بیماری‌های پوستی، تومور، بیماری‌های قلبی، اختلالات ادراری و تنفسی شوند.

سموم طبیعی

- سموم تولید شده توسط جلبک‌های دریائی و انباشته شدن این سموم در ماهی‌ها یا بی‌مهرگان می‌تواند باعث مسموم شدن و کشته شدن این حیوانات شود.
- در سال ۱۹۸۸–۱۹۸۷ بیشتر از ۷۴۰ دلفین بینی بطری مرده به سواحل شرقی آمریکا آمدند. دانشمندان عقیده دارند که علت مرگ سم ناشی از کشند قرمز بوده است. زمانی که آب سمی می‌شود دلفین‌ها نسبت به عفونت حساس‌تر می‌شوند.

آلودگی نفتی

ورود نفت به محیط زیست دریایی چه به صورت طبیعی، و یا از طریق استخراج مداوم نفت و فعالیت‌های حمل و نقل می‌تواند تاثیر شدیدی بر سلامت پستانداران دریایی داشته باشد. همیشه خطر فاجعه نشت نفتی وجود دارد. گرچه انتظار داریم که نهنگ‌ها از منطقه نشت نفتی دور بمانند، اما احتمالاً بزرگترین خطر، اثرات غیر مستقیم ناشی از مصرف طعمه آلوده به پسماندهای نفتی است.

به تله افتادن اتفاقی دلفین‌ها و نهنگ‌ها در تورهای ماهیگیری یکی از مهم‌ترین تهدیدات جمعیت پستانداران دریایی است.

دلفین‌ها تحت تاثیر رفت و آمد زیاد قایق‌ها، تخریب زیستگاه و آلودگی‌ها قرار می‌گیرند.

عکس: حامد مشیری

شکارچیان

- شکارچیان طبیعی آن‌ها گونه‌های خاص کوسه بزرگ است.
- دیدن دلفین با جای زخم دندان کوسه غیرطبیعی نیست.
- نهنگ قاتل هم گاه و بیگاه دلفین بینی بطری را شکار می‌کند.

انسان

- دلفین‌ها تحت تاثیر رفت و آمد زیاد قایق‌ها، تخریب زیستگاه و آلودگی‌ها قرار می‌گیرند.
- آلودگی‌های صنعتی و کشاورزی باعث ایجاد سم فراوان در آب و نفوذ آن به بافت‌های دلفین‌ها می‌شود.

صیادی

- در فعالیت‌های صیادی ابزارهای صید و تورهای صیادی باعث صدمه دیدن یا به تله افتادن و یا غرق شدن دلفین‌ها می‌شوند. به آنچه در تورهای صیادی وجود دارد ولی مورد نظر صیادان نیست صید ضمنی (دورریز: bycatch) می‌گویند و دلفین‌ها نیز از آن دسته‌اند. دانشمندان به این نتیجه رسیده‌اند که سالانه هزاران پستاندار دریایی به واسطه صید ضمنی در تورهای "انتظاری(گیل‌نت)" و "پرساین" کشته می‌شوند. به تله افتادن اتفاقی دلفین‌ها و نهنگ‌ها در تورهای ماهی‌گیری یکی از مهم‌ترین تهدیدات جمعیت دلفین‌هاست.
- در برخی مناطق، صید بی‌رویه ماهیانی که دلفین‌ها از آن تغذیه می‌کنند منجر به کاهش جمعیت دلفین‌ها می‌شود. زمانی که صید کاهش پیدا می‌کند صیادان گمان می‌کنند که دلیل این کاهش صید، دلفین است بنابراین آنها را برای کنترل جمعیتشان می‌کشند.

- شکارچیان
- سموم طبیعی
- اختلالات ایجاد شده در جهت‌یابی به وسیله امواج مغناطیسی
- به دنبال شکار به ساحل آمدن و گیر افتادن
- بیماری‌ها
- تداخل در جهت‌یابی در آب‌های کم عمق
- وابستگی گروهی که منجر به پیروی از رهبر گروه می‌شود
- صدمات ناشی از فعالیت‌های انسان.

این پدیده "به گل نشستن" به دلایل مختلفی که گفته شد در تمام سواحل دنیا گزارش می‌شود. مهم‌ترین عوامل به گل نشستن در سواحل ایران عبارت است از: تخریب زیستگاه، کاهش روز افزون طعمه، فعالیت‌های صیادی و محدودیت‌های طبیعی می‌باشد.

منابع:

قاسمی، ص.۱۳۸۷. بررسی عوامل مرگ و میر پستانداران دریایی در خط ساحلی هرمزگان. دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس.

Braulik, G.T., Ranjbar, SH., Owfi, F., Aminirad, T., Dakhteh, S. M. H., Kamrani, E and Mohsenizadeh, F. 2010. Marine mammals records from Iran. Cetacean ref, manage. 11(1):49-63.

Indo-Pacific Bottlenose Dolphin assessment workshop report 2009.

WDCS Whale and Dolphin Conservation Society (www.wdcs.org)

Smithsonian National Zoological Park (nationalzoo.si.edu)

http://www.iucnredlist.org

http://www.arkive.org/threatened-species

به گل نشستن پستانداران دریایی

پستاندار دریایی را زمانی به «گل نشسته» گویند که مرده باشد یا زنده، طوری که توانایی برگشت به محل زندگی خود را نداشته باشد. به گل نشستن به صورت فردی یا جمعی اتفاق می‌افتد.

دلایل به گل نشستن پستانداران دریایی:

- پیچیدگی شرایط توپوگرافی و اقیانوسی منطقه
- آلوده‌ها
- شرایط آب و هوایی

به گل نشستن گروهی دلفین‌ها در خور گنگان (جاسک) عکس: محمد شریف رنجبر

لیست سرخ اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت (IUCN) در سال ۱۹۶۳ میلادی جهت نشان دادن وضعیت حفاظتی گونه‌های گیاهی و جانوری سراسر جهان به وجود آمد، این فهرست دارای ضوابطی برای ارزیابی میزان خطر انقراض هزاران گونه و زیرگونه در جهان است.

عکس جلد: حامد مشیری

وضعیت حفاظتی دلفین بینی بطری در جهان

منقرض شده EX

گونه‌های باقی مانده در اسارت EW

درآستانه انقراض CR

در معرض خطر EN

آسیب پذیر VU

تهدید پذیر NT

نگرانی کمتر LC

اطلاعات کافی نیست DD

وضعیت گونه ارزیابی نشده NE

Bottlenose Dolphin

دلفین بینی‌بطری

حفاظت محیط زیست استان هرمزگان

آدرس: ایران - تهران - ۱۶۸۹۷۳۳۶۷
تلفن: ۲۲۸۲۸۳۸۹ (۳) +۹۸
www.plan4land.org | info@plan4land.org